

“Dövlət Statistika Komitəsi

əsas orqanlardan biridir”

Heydər Əliyev

**“Statistika xəbərləri” elmi-praktik
jurnalının redaksiya heyəti**

Baş redaktor

Sakit YAQUBOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Redaksiya heyəti:

Ziyad SƏMƏDZADƏ

iqtisad elmləri doktoru, professor
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü

Şahin SADIQOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Ədalət MURADOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Vahid NOVRUZOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Nazim İMANOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Süleyman QASIMOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Tahir BUDAQOV

tibb üzrə fəlsəfə doktoru

Azər ƏMİRASLANOV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Mehman TAĞIYEV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Saleh MÖVLAMOV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Aleksey PONOMARENKO

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (Rusiya Federasiyası)

Roumen VESSELİNOV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (Amerika Birləşmiş Ştatları)

**“Statistika xəbərləri” elmi-praktik jurnalının
rubrikaları**

Statistikanın inkişaf
strategiyası
və taktikası

Statistik təsnifatlar,
standartlar və
registrlər

Statistik müşahidə
metodları

Statistik məlumatların
toplanması, işlənməsi,
saxlanması və yayıl-
ması texnologiyası

İnformasiya şəbəkəsi,
məlumat bazası,
məlumat bankları

Statistik informasiya
sisteminin
təkmilləşdirilməsi

Milli Hesablar
Sistemi

Statistik tədqiqatlar

Statistika sahəsində
beynəlxalq əməkdaşlıq

Statistika:
xronika, informasiya

Bibliografiya:
yeni nəşrlər

Oxucuların rəy
və təklifləri

Statistika:
rəsmi sənədlər

Statistika:
metodoloji təminat
(metodoloji əlavələr)

Statistika:
faktlar və proqnozlar
(statistik əlavələr)

CONTENT

<u>ECONOMIC-STATISTICAL RESEARCHES</u>	page.
<i>Ramiz Javadov</i> Statistical assessment of the impact of demographic processes on sustainable development.....	5
<i>Azer Gurbanzadeh</i> The impact of regulation of foreign economic relations and protection of the domestic market on food supply.....	16
<i>Konul Buyuker</i> Perspectives of the organization and integration of the labor market at the regional level.....	24
<i>Ilhama Aslanova, Esmira Kazimova</i> Directions of the impact of business opportunities on social and economic development in the occupied territories of Azerbaijan.....	33
<i>Ismailshah Ismailov</i> Current status of effective use of tourism industry potential in Azerbaijan.....	43
<u>METHODOLOGY</u>	
<i>Yusif Yusifov</i> Statistics, “big data” and data science: new conceptual approaches and a look to the future.....	51
<i>Ummuhabiba Galandarova</i> Azerbaijan-World Bank: a systematic analysis of policy strategies, joint projects, and cooperation.....	58
<i>Aida Ibragimova, Zarifa Nagiyeva</i> Statistical analysis of time series.....	66
<i>Orkhan Malikov</i> The next agricultural census of Azerbaijan - advantages of innovations.....	74
<i>Lala Guliyeva</i> The role of information technology in increasing the efficiency of business processes.....	81
<u>INDICATORS OF THE COUNTRY'S SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT FOR THE FIRST HALF OF 2025</u>	
Macroeconomic indicators	87
Gross Domestic Product manufacturing	89
Fixed capital allocations for the financial sources.....	89
The value of fixed capital allocations for the fields of economy	90
Structure of the retail trade circulation according to the products.....	91
Credit investment to the economy	91
Revenues of the state budget	91
Expenses of the state budget.....	92
Freight turnover in the transport sector, million ton-km.....	92
Passenger turnover in the transport sector, million passengers-km.....	93
Foreign trade indicators of Azerbaijan with the partner countries.....	93
All important types of exported products.....	94
All important types of imported products.....	95

**DEMOQRAFİK PROSESLƏRİN DAYANIQLI İNKİŞAFA TƏSİRİNİN
STATİSTİK QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ**

Ramiz Cavadov

*Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)
"Tətbiqi iqtisadiyyat" kafedrasının dosenti, i.ü.f.d.
AZ1025, Bakı şəhəri, Nəcəfqulu Rəfiyev küçəsi
e-poçt: ramizjavad@gmail.com*

Açar sözlər: demoqrafiya, dayanıqlı inkişaf, qocalma indeksi, əmək bazarı, əhali artımı

Ключевые слова: демография, устойчивое развитие, индекс старения, рынок труда, рост населения

Key words: demography, sustainable development, aging index, labor market, population growth

Ramiz Cavadov

**Demoqrafik proseslərin dayanıqlı inkişafa təsirinin statistik qiymətləndirilməsi
Xülasə**

Demoqrafik proseslərin dayanıqlı inkişafa təsiri müasir dövrdə həm qlobal, həm də milli səviyyədə əhəmiyyət kəsb edir. Əhalinin sayı, yaş və cins quruluşundakı dəyişikliklər ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına birbaşa təsir göstərir. Azərbaycanda əhalinin orta yaşı 1999-cu ildə 27.5 il ikən, 2023-cü ildə 34.8 ilə yüksəlmişdir. Median yaş isə eyni dövrdə 25.1 ildən 34.5 ilə qədər artmışdır. Bu göstəricilər əhalinin sürətlə yaşlandığını və "Yetkinlik" mərhələsindən "Qocalığın astanası" mərhələsinə keçid etdiyini təsdiq edir.

Mövcud tendensiyalar davam etdikdə, 2050-ci ilə qədər ölkə əhalisi serb demoqrafı Q.Penevinin təsnifatına görə "Qocalıq" mərhələsinə daxil olacaq. Bu zaman orta yaş 40-ı keçəcək, qocalma indeksi isə 0.50-0.83 intervalında olacaq. 2020-ci ildən etibarən 50 yaş və yuxarı əhalinin payı (25.2%) uşaqların payını (22.9 %) üstələyir ki, bu da repressiv əhali tipinin formalaşdığını göstərir. Bu proses gələcəkdə əhalinin sayının azalması riskini artırır.

Əhalinin yaş quruluşundakı dəyişikliklər sosial-iqtisadi sistemə ciddi təsir göstərir. Yaşlı əhalinin artımı səhiyyə və pensiya sistemlərinə yükü artırır, şəhərləşmə iqtisadi məhsuldarlığı yüksəltməklə bərabər ekoloji problemləri də gücləndirir. Regionlararası qeyri-bərabərlik və miqrasiya prosesləri əmək bazarını təsirləndirir. Buna görə də, regional inkişafın stimullaşdırılması və demoqrafik tarazlığın qorunması üçün strateji tədbirlər hazırlanmalıdır.

Nəticə etibarilə, Azərbaycanda əhalinin yaşlanması və onun sosial-iqtisadi nəticələri diqqət tələb edir. Uzunmüddətli planlaşdırma və səmərəli tədbirlərin həyata keçirilməsi demoqrafik çətinliklərin aradan qaldırılmasına müsbət təsir edə bilər.

Рамиз Джавадов

**Статистическая оценка влияния демографических процессов на устойчивое развитие
Резюме**

Влияние демографических процессов на устойчивое развитие имеет важное значение как на глобальном, так и на национальном уровне в современную эпоху. Изменения численности населения, его возрастной и гендерной структуры напрямую влияют на социально-

экономическое развитие страны. В Азербайджане средний возраст населения составлял 27.5 года в 1999 году, увеличившись до 34.8 года к 2023 году. Медианный возраст за тот же период вырос с 25.1 до 34.5 лет. Эти показатели подтверждают, что население быстро стареет и перешло от стадии «Зрелости» к стадии «Порога старения». Если текущие тенденции сохранятся, к 2050 году население Азербайджана войдет в стадию «Старения» согласно классификации сербского демографа Г. Пенева. К этому времени средний возраст превысит 40 лет, а индекс старения будет находиться в диапазоне 0.50–0.83. С 2020 года доля населения в возрасте 50 лет и старше (25.2%) превысила долю возрастной группы 0–14 лет (22.9 %), что свидетельствует о формировании регрессивного типа населения. Изменения возрастной структуры оказывают серьезное влияние на социально-экономическую систему. Рост числа пожилых людей увеличивает нагрузку на системы здравоохранения и пенсионного обеспечения, а урбанизация, повышая экономическую продуктивность, усугубляет экологические проблемы. Региональные диспропорции и миграционные процессы влияют на рынок труда. В связи с этим необходимо разработать стратегические меры для стимулирования регионального развития и поддержания демографического баланса. В заключение, старение населения в Азербайджане и его социально-экономические последствия требуют пристального внимания. Долгосрочное планирование и эффективная реализация мер могут помочь смягчить демографические проблемы и обеспечить устойчивое развитие.

Ramiz Javadov

Statistical assessment of the impact of demographic processes on sustainable development

Summary

The impact of demographic processes on sustainable development is of great importance both globally and nationally in the modern era. Changes in population size, age, and gender structure directly influence a country's socio-economic development. In Azerbaijan, the average age of the population was 27.5 years in 1999, rising to 34.8 years by 2023. The median age also increased from 25.1 years to 34.5 years during the same period. These indicators confirm that the population is rapidly aging and has transitioned from the "Maturity" stage to the "Threshold of Aging" stage. If current trends continue, by 2050, Azerbaijan's population will enter the "Aging" stage, as classified by Serbian demographer G. Penev. By then, the average age will exceed 40, and the aging index will range between 0,50 and 0,83. Since 2020, the share of the population aged 50 and above (25.2%) has surpassed that of the 0-14 age group (22.9 %), indicating the formation of a regressive population type. Changes in the age structure significantly affect the socio-economic system. The growing elderly population places additional pressure on healthcare and pension systems, while urbanization boosts economic productivity but exacerbates environmental issues. Regional disparities and migration processes impact the labor market. Therefore, strategic measures must be implemented to stimulate regional development and maintain demographic balance. In conclusion, population aging in Azerbaijan and its socio-economic consequences require urgent attention. Long-term planning and effective policy implementation can help mitigate demographic challenges and ensure sustainable development.

Ədəbiyyat

1. Ələddinqızı, N.// Dayanıqlı sosial-iqtisadi tərəqqi demoqrafik inkişafın əsas göstəricisidir. Bakı, Səs. - 2019.- 9 aprel. - № 62. - s. 3.
2. Eminov, Z.N. //Bakı, 2024, "Azərbaycan Respublikasının sosial-demoqrafik inkişafı və məşğulluq problemləri"
3. Барсуков В.Н., Калачикова О.Н., «Эволюция демографического и социального конструирования возраста "старости"»- журнал: «экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз» 2020-№1-стр.34-55

4. Пенев Г. Становништво по старости и полу. Становништво и домаћинства СР Југославије према Попису 1991. Уредник Светлана Радовановић. Београд: Савезни завод за статистику и Центар за демографска истраживања ИДН, 1995. С. 155-178.
5. Urbanization Trends in the South Caucasus: Challenges and Opportunities. World Bank Group. (2021). URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>
6. Azerbaijan's Ministry of Economy (2023). National Report on Sustainable Urban Development. URL: <https://economy.gov.az/az>
7. International Organization for Migration (IOM). (2022).
8. Migration Profile: Azerbaijan. URL: <https://www.iom.int/>
9. UNDP Azerbaijan. (2023). Human Development Report: Education and Digital Transformation. URL: <https://www.undp.org/azerbaijan>
10. <https://azerbaijan.un.org/az/>
11. <https://www.stat.gov.az/>
12. <https://e-qanun.az/framework/46943>
13. https://commission.europa.eu/index_en
14. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/10/wcr_2020_report.pdf
15. <https://population.un.org/wpp/>

Мәқалә редaksiyaya daxil olmuşdur: 07.04.2025

Тәkrar işlәнmәyә göndәrilmişdir: 11.04.2025

Çap üçün qәbul olunmuşdur: 20.06.2025

UOT: 339.1

DOI: 10.338.70/2413-6557-2025-11-2-16-23

XARİCİ İQTİSADI ƏLAQƏLƏRİN TƏNZİMLƏNMƏSİ VƏ DAXİLİ BAZARIN QORUNMASININ ƏRZAQ TƏMİNATINA TƏSİRİ

Azər Qurbanzadə

Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin

Beynəlxalq ticarət və logistika kafedrasının dosenti, i.ü.f.d.

AZ1106, Bakı ş. Nəcəf Nərimanov küçəsi, 93

e-poçt: azercooperation@hotmail.com

Açar sözlər: idxal, ixrac, daxili bazarın qorunması, ərzaq təminatı, yerli istehsal, qloballaşma, qlobal rəqabət mühiti

Ключевые слова: импорт, экспорт, защита внутреннего рынка, продовольственная безопасность, местное производство, глобализация, глобальная конкурентная среда

Keywords: import, export, protection of the domestic market, food security, local production, globalization, global competitive environment

Azər Qurbanzadə

Xarici iqtisadi əlaqələrin tənzimlənməsi və daxili bazarın qorunmasının ərzaq təminatına təsiri **Xülasə**

Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin qloballaşması, milli iqtisadiyyatın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi zərurətini yaratmışdır. İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi, dövlətin siyasi müstəqilliyinin qorunub saxlanılmasında və beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sisteminə uğurlu inteqrasiya prosesinin gerçəkləşdirilməsində önəmli vasitələrdən biri kimi çıxış edir. İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsi, eyni zamanda idxaldan asılılığın aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur. Bu baxımdan iqtisadiyyatın mühüm və strateji əhəmiyyətli sahəsi olan kənd təsərrüfatı və qida sənayesi sektorunda idxaldan asılılığın aradan qaldırılması və eləcə də dempinq təzahürlərinin neytrallaşdırılması mühüm strateji əhəmiyyət kəsb edir.

Азер Гурбанзаде

Влияние регулирования внешнеэкономических связей и защиты внутреннего рынка на продовольственное обеспечение **Резюме**

Глобализация международных экономических отношений обусловила необходимость обеспечения безопасности национальной экономики. Обеспечение экономической безопасности выступает одним из важных инструментов сохранения политической независимости государства и осуществления процесса успешной интеграции в систему международных экономических отношений. Обеспечение экономической безопасности подразумевает, также, устранение зависимости от импорта. В этой связи, устранение импортозависимости и нейтрализация демпинговых проявлений в отраслях агропромышленного комплекса и пищевой промышленности, являющихся важными отраслями экономики, имеет важное стратегическое значение.

Azer Gurbanzadeh

The impact of regulation of foreign economic relations and protection of the domestic market on food supply **Summary**

The globalization of international economic relations has created the need to ensure the security of the national economy. Ensuring economic security acts as one of the important tools in preserving the political independence of the state and implementing the process of successful integration into the system of international economic relations. Ensuring economic security also

implies the elimination of dependence on import channels. In this regard, the elimination of dependence on imports in the agricultural and food industry sector, which is an important and strategically important sector of the economy, as well as the neutralization of dumping manifestations, is of great strategic importance.

Ədəbiyyat:

1. Salahov S. V., Aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsi, Bakı, 2004, 504 səh, s. 492.
2. Антипов О.В. Продовольственная безопасность страны в условиях ВТО // Никоновские чтения. -2014. -№19, 56-58 s, s. 56.
3. Л.И. Александрович, Капустина Н. В., О необходимости обеспечения продовольственной безопасности для экономической устойчивости государства, Вестник Евразийской науки, 2023, Том 15, № 5.
4. Г. Т. Аигаренова. Государственно правовое регулирование сельского хозяйства как основного фактора обеспечения продовольственной безопасности в республике Казахстан, известия национальной академии наук республики Казахстан, N5(212), 107-110 с, s. 109, 110.
5. A. F. Abbasov. Ərzaq təhlükəsizliyi, Bakı, 2007, 602 s, s. 583.
6. N. C. Qafarov. Azərbaycanın aqrar sənaye kompleksi: formalaşması və davamlı inkişaf problemləri, Bakı, 2024, 464 səh, s. 207.
7. “Qeyri-neft məhsullarının ixracının stimullaşdırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası prezidentinin 2016-cı il 18 yanvar tarixli Sərəncamı.
8. E. A. Quliyev. Qida təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi problemləri və strateji istiqamətləri, Monoqrafiya, Bakı, 2020, 464 səh, s. 378,379.
9. A. F. Abbasov, İqtisadi inkişafın müasir meyilləri: qlobal çağırışlar, təhdidlər və perspektivlər, Monoqrafiya, Bakı, 2024, 576 səh, s. 293.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 21.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 23.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

ƏMƏK BAZARININ REGIONAL SƏVİYYƏDƏ TƏNZİMLƏNMƏSİ VƏ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏ PERSPEKTİVLƏRİ

Könül Büyükər

Bakı Dövlət Univetsitetinin

Maliyyə və menecment kafedrasının müəllimi, i.ü.f.d

AZ1148, Akademik Zahid Xəlilov küçəsi,33

e-poçt: k.buyuker@mail.ru

Açar sözlər: əmək bazarı, regionların inkişafı, sosial-iqtisadi strategiya, rəqəmsallaşma, gənclər və qadınların məşğulluğu

Ключевые слова: рынок труда, региональное развитие, социально-экономическая стратегия, цифровизация, занятость молодежи и женщин

Keywords: labor market, regional development, socio-economic strategy, digitalization, youth and women's employment

Könül Büyükər

Əmək bazarının regional səviyyədə tənzimlənməsi və təkmilləşdirilmə perspektivləri

Xülasə

Azərbaycanın regionlarında əmək bazarının inkişafı, dövlətin sosial-iqtisadi strategiyasının əsas istiqamətlərindən biridir. Texnologiyanın sürətli inkişafı, təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi və qeyri-neft sektoruna yönəlmiş iqtisadi siyasət nəticəsində regionlarda əmək bazarında yeni çağırışlar və imkanlar yaranmışdır. İnfrastruktur layihələri, sənaye zonaları və texnoparkların təşviqi yeni iş yerlərinin yaradılmasına və investisiya axınının artmasına səbəb olmuşdur.

Rəqəmsallaşma prosesləri regionlarda informasiya texnologiyalarına sahib işçi qüvvəsinə ehtiyacı artırır. Bu səbəbdən peşə təlimləri və sertifikat proqramları vasitəsilə kadr hazırlığına üstünlük verilir. Gənclər və qadınlar əmək bazarının əsas ehtiyat resursları kimi çıxış edir, onların məşğulluğunu artırmaq üçün xüsusi proqramlar icra olunur.

Əmək bazarında struktur dəyişikliyi müşahidə olunur – xidmət və kənd təsərrüfatı sahələri ön plana çıxmışdır. Dövlət tərəfindən həyata keçirilən peşə hazırlığı və ixtisasartırma tədbirləri, regionlarda iqtisadi fəallığın artmasına və dayanıqlı məşğulluğun təmininə yönəlib. Təhsil əmək bazarına inteqrasiyanı asanlaşdıraraq işsizliyin azaldılmasında mühüm rol oynayır. Ümumilikdə, əmək bazarının təkmilləşdirilməsi regionların sosial rifahına və iqtisadi inkişafına ciddi töhfə verir.

Кенюль Бююкер

Регулирование рынка труда на региональном уровне и перспективы развития

Резюме

Развитие рынок труда в регионах Азербайджана является одним из основных направлений социально-экономической стратегии государства. В результате стремительного развития технологий, повышения уровня образования и формирования экономической политики, ориентированной на несырьевой нефтяной сектор, на рынках труда в регионах появились новые вызовы и возможности. Развитие инфраструктурных проектов, промышленных зон и технопарков привело к созданию новых рабочих мест и увеличению потока инвестиций.

Процессы цифровизации увеличивают потребность в специалистах по информационным технологиям в регионах. По этой причине приоритет отдается подготовке персонала посредством последовательных программ обучения и сертификации.

Молодежь и женщины являются основными защитниками рынка труда, для повышения производительности их труда реализуются специальные программы.

На рынке труда наблюдаются структурные изменения – на первый план вышли сферы услуг и самосбережения. Реализуемые государством меры по подготовке кадров и специализации были направлены на повышение экономической активности в регионах и обеспечение устойчивой занятости. Образование играет важную роль в снижении уровня безработицы, способствуя интеграции в рынок труда. В целом, расширение рынка труда вносит значительный вклад в социальное благополучие и экономическое развитие регионов.

Konul Buyuker

Perspectives of the organization and integration of the labor market at the regional level

Summary

The development of the labor market in the regions of Azerbaijan is one of the main directions of the social-economic strategy of the state. As a result of the rapid development of technology, the increase in the education level and the economic policy directed towards the non-natural oil sector, new calls and opportunities have been created in the labor market in the regions. The promotion of infrastructure projects, industrial zones and technology parks has led to the creation of new workplaces and an increase in the flow of investment.

Digitalization processes increase the need for workers with information technologies in the regions. For this reason, priority is given to staff preparation through consecutive training and certification programs. Young people and women are the main precautionary measures of the labor market, and special programs are implemented to increase their productivity.

Changes in structure are observed in the labor market – the fields of service and self-savings have come to the fore. The succession preparation and specialization measures implemented by the state have led to an increase in economic activity in the regions and the provision of sustainable employment. Education plays an important role in reducing unemployment by facilitating integration into the labor market. In general, the expansion of the labor market seriously harms the social well-being and economic development of the regions.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Peşə təhsili üzrə milli prioritetlər – Bakı: Təhsil Nazirliyi, 2021 – 56 s.
2. Babayeva Rəna Rauf qızı. Gənclərin məşğulluğu və peşə yönümü problemləri – Bakı: Təhsil, 2022 – 130 s.
3. Cəfərov Rövşən Aydın oğlu. Azərbaycanın regionlarında sosial-iqtisadi inkişaf və əmək bazarının problemləri – Bakı: Elm və Təhsil, 2020 – 192 s.
4. Əliyev Azər Tofiq oğlu. Regionların inkişafında insan kapitalının rolu – Bakı: İqtisadi İslahatlar Elmi Mərkəzi, 2020 – 122 s.
5. Əliyev Hikmət Həbib oğlu. Regionların dayanıqlı inkişafı üçün əmək bazarının modelləşdirilməsi – Bakı: ADNSU Nəşriyyatı, 2023 – 140 s.
6. Əliyev İsmayıl Əli oğlu. Əmək bazarının təşkili və tənzimlənməsi – Bakı: Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, 2021 – 248 s.
7. Əliyeva Mehriban Əhməd qızı. İnsan kapitalının formalaşması və əmək bazarına təsiri – Bakı: Qanun, 2022 – 212 s.
8. Hüseynov Asif Əli oğlu. Peşə təhsilinin modernləşdirilməsi və əmək bazarına inteqrasiyası – Bakı: Təhsil, 2020 – 136 s.
9. İsmayılov Rauf Nizam oğlu. Azərbaycanda qeyri-formal məşğulluğun sosial-iqtisadi nəticələri – Bakı: Elm və Həyat, 2021 – 108 s.
10. Qasımov Fikrət Səlim oğlu. Regionların iqtisadi inkişafı və əhəlinin məşğulluq problemləri – Bakı: ADİU Nəşriyyatı, 2019 – 164 s.

11. Məmmədov Elçin Həsən oğlu. Rəqəmsal iqtisadiyyat şəraitində əmək bazarının transformasiyası – Bakı: Nurlan, 2023 – 152 s.
12. Səmədov Vaqif Əli oğlu. Əmək resurslarının regionlar üzrə effektiv yerləşdirilməsi problemləri – Bakı: İqtisad Universiteti, 2018 – 118 s.
13. OECD. Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems – Paris: OECD Publishing, 2019 – 120 p.
14. OECD. OECD Skills Strategy 2021: Skills for a Resilient Recovery – Paris: OECD Publishing, 2021 – 196 p.
15. Schwab, K. The Fourth Industrial Revolution – Geneva: World Economic Forum, 2018 – 192 p.
16. World Bank. The Future of Work in Europe and Central Asia – Washington DC: World Bank Group, 2020 – 142 p.
17. World Economic Forum. Future of Jobs Report 2023. – Geneva: WEF, 2023 – 124 p.
18. <https://www.academia.edu>
19. <https://www.articles.edu>
20. <http://www.azstat.org>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 22.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 25.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

AZƏRBAYCANIN İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ ƏRAZİLƏRİNDƏ BİZNES İMKANLARININ SOSIAL VƏ İQTİSADI İNKİŞAFA TƏSİRİ İSTİQAMƏTLƏRİ

İlhama Aslanova

*Bakı Avrasiya Universiteti, "İqtisadiyyat"
kafedrasının baş müəllimi
AZ 1110, Bakı şəhəri, Ak. H. Əliyev 135A
e-poçt: aslanovailhama220@gmail.com*

Esmira Kazımova

*Bakı Avrasiya Universitetinin "Biznes və menecment"
kafedrasının müəllimi
AZ 1110, Bakı şəhəri, Ak. H. Əliyev 135A
e-poçt: k.esmira@gmail.com*

Açar sözlər: biznes, sahibkar, vergi güzəşti, investisiyalar, kreditlər

Ключевые слова: бизнес, предприниматель, налоговые льготы, инвестиции, кредиты

Keywords: business, entrepreneur, tax breaks, investments, loans

İlhama Aslanova, Esmira Kazımova

Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş ərazilərində biznes imkanlarının sosial və iqtisadi inkişafa təsiri istiqamətləri

Xülasə

Azərbaycan Respublikasında Ermənistanın işğalından azad edilən ərazilərin bərpası, milli iqtisadiyyata sürətli inteqrasiyası, dayanıqlı inkişafın təmin olunması, orada ən müasir infrastrukturun qurulması, mədəni-tarixi abidələrin bərpası və layiqli yaşayış şəraitinin yaradılması istiqamətində genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilir. Bu çərçivədə icra olunan layihələr həmin ərazilərin qısa müddət ərzində sülh və əməkdaşlıq bölgəsinə çevrilməsində və iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayacaqdır.

Zəngin resurs və infrastruktur potensialından səmərəli istifadə, dövlət-özəl sektor tərəfdaşlığı və əlverişli biznes mühiti əsasında iqtisadi fəaliyyətin canlandırılması və dayanıqlı məskunlaşmanın təmin olunması ölkənin uzunmüddətli inkişaf prioritetləri ilə vəhdətdə olan tədbirlərlə dəstəklənməlidir. Odur ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi canlanmanın sürətləndirilməsi və investisiya cəlb edilməsinin artırılması, müasir və effektiv istehsal, ticarət və xidmət infrastrukturunun yaradılması, innovativ texnologiyaların tətbiqi, sənaye potensialının reallaşdırılması, optimal güzəştlərin və stimullaşdırıcı mexanizmlərin hazırlanması və sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşdırılması üçün əlverişli şərait yaradılması məqsədilə bir çox işlər görülür.

Bura iqtisadi və əmək resurslarının səmərəli idarə olunması, emal sənayesinin və xidmət infrastrukturunun yaradılması məqsədilə vergi güzəştlərinin, sosial sığorta və digər güzəştlərin tətbiqi, özəl təşəbbüslərin stimullaşdırılması, investisiyaların təşviqi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, istehsal fəaliyyəti göstərən sahibkarlara kommunal xidmətlər üzrə güzəştlərin müəyyən edilməsi, müasir bilik və bacarıqlara malik mütəxəssislərin bu ərazilərə cəlb edilməsi, əmək miqrasiyası kvotasının müəyyən edilməsi, iş icazələri prosedurunun təkmilləşdirilməsi, sahibkarların maliyyə resurslarına çıxış imkanlarının genişləndirilməsi, zəruri dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi, ekoloji təmiz texnologiyaları tətbiq edən, "yaşıl artım" yaradan və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə edən investorların dəstəklənməsi aiddir.

Ильхама Асланова, Эсмירה Казимова
Направления влияния бизнес-возможностей на социально-экономическое развитие
освобожденных от оккупации территориях Азербайджана
Резюме

В Азербайджанской Республике реализуются широкомасштабные мероприятия по восстановлению территорий, освобожденных от армянской оккупации, обеспечению их скорейшей интеграции в национальную экономику, обеспечению их устойчивого развития, созданию там самой современной инфраструктуры, восстановлению культурно-исторических памятников, созданию достойных условий жизни. Реализуемые в рамках этого проекта сыграют важную роль в превращении за короткий период времени этих территорий в регион мира и сотрудничества, а также в их экономическом развитии.

Эффективное использование богатого ресурсного и инфраструктурного потенциала, оживление экономической деятельности и обеспечение устойчивого расселения на основе государственно-частного партнерства и благоприятной деловой среды должны подкрепляться мерами, соответствующими долгосрочным приоритетам развития страны. Поэтому на освобожденных территориях проводится большая работа по ускорению экономического возрождения и повышению инвестиционной привлекательности, созданию современной и эффективной производственной, торговой и сервисной инфраструктуры, применению инновационных технологий, реализации промышленного потенциала, подготовке оптимальных льгот и механизмов стимулирования, созданию благоприятных условий для улучшения предпринимательской среды. Это включает в себя эффективное управление экономическими и трудовыми ресурсами, введение налоговых льгот, социального страхования и других льгот для создания перерабатывающей промышленности и сервисной инфраструктуры, стимулирование частной инициативы, совершенствование механизмов поощрения инвестиций, установление льгот на коммунальные услуги для предпринимателей, осуществляющих производственную деятельность, привлечение в эти сферы специалистов, обладающих современными знаниями и навыками, установление квоты трудовой миграции, совершенствование процедуры выдачи разрешений на работу, расширение доступа предпринимателей к финансовым ресурсам, усиление необходимой государственной поддержки, а также поддержку инвесторов, применяющих экологически чистые технологии, создающих «зеленый рост» и использующих возобновляемые источники энергии.

Ilhama Aslanova, Esmira Kazimova
Directions of the impact of business opportunities on social and economic development in
the occupied territories of Azerbaijan
Summary

Large-scale measures are being implemented in the Republic of Azerbaijan to restore the territories liberated from Armenian occupation, ensure their rapid integration into the national economy, ensure their sustainable development, build the most modern infrastructure there, restore cultural and historical monuments, and create decent living conditions. The projects implemented within this framework will play an important role in transforming these territories into a region of peace and cooperation in a short period of time and in their economic development.

The effective use of rich resources and infrastructure potential, the revitalization of economic activity and the provision of sustainable settlement based on public-private sector partnership and a favorable business environment should be supported by measures that are consistent with the country's long-term development priorities. Therefore, many works are being carried out in the liberated territories to accelerate economic revival and increase investment attractiveness, create modern and effective production, trade and service infrastructure, apply

innovative technologies, realize industrial potential, prepare optimal incentives and incentive mechanisms, and create favorable conditions for improving the entrepreneurial environment.

This includes the effective management of economic and labor resources, the introduction of tax incentives, social insurance and other benefits for the creation of a processing industry and service infrastructure, the stimulation of private initiatives, the improvement of investment promotion mechanisms, the establishment of concessions on utility services for entrepreneurs engaged in production activities, the attraction of specialists with modern knowledge and skills to these areas, the establishment of a labor migration quota, the improvement of the work permit procedure, the expansion of entrepreneurs' access to financial resources, the strengthening of necessary state support, and the support of investors who apply environmentally friendly technologies, create "green growth" and use renewable energy sources.

Ədəbiyyat

1. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdış" a dair I Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 16 .11.2022, № 3587

2. AR İqtisadiyyat Nazirliyi "İnklüziv və dayanıqlı inkişaf üçün yeni reallıqlar", Bakı 2023

3. Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi "İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli biznes mühiti yaradılıb", Bakı, 01.08.2023

4. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi, Bakı şəhəri 11.06.2000, №905 -IQ

5. Böyük Qayıdış Dövlət Proqramı 17.11.2022 <https://ereforms.gov.az/>

6. Böyük Qayıdış <https://azerbaijan.az/information/>

7. "Böyük Qayıdışın iqtisadiyyatı" UNEC Ekspert elmi-publisistik jurnal, Bakı, №11,2022

8. Bağırov O. "Azad edilmiş ərazilərdə bərpa prosesinin əsas istiqamətləri" Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzi, Bakı, mart 2020

9. Hüseyn R. "Böyük Qayıdış proqramının həyat keçirilməsi ölkənin daha sürətli inkişafına təkan verəcək", 27.03.2023 <https://ereforms.gov.az/>

10. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, Bakı şəhəri,10.12. 2021, № 3037

11. "İşğaldan azad olunmuş ərazilərə Böyük Qayıdış", Azərbaycan Respublikasının ailə, qadın və uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsi 01.04.2024 <https://family.gov.az/>

12. İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin (KOBİA)materialları, Bakı 2023

13. "İqtisadi islahatlar"elmi-analitik jurnal, №6, Bakı 2023

14. "Sosial sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu, Bakı şəhəri, 18.02.1997, № 250-IQ

15. "Sosial sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Bakı şəhəri, 20.12.2018

16. <https://www.stat.gov.az/>

17. <https://smb.gov.az/>

18. <https://www.smb.gov.az/>

19.<https://kobim.az/>

20.<https://www.taxes.gov.az/>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 01.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 03.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

UOT: 338.48

DOI: 10.338.70/2413-6557-2025-11-2-43-51

AZƏRBAYCANDA TURİZM SƏNAYESİ POTENSİALINDAN SƏMƏRƏLİ İSTİFADƏ EDİLMƏSİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİ

İsmayılşah İsmayilov

Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin doktorantı

AZ1106, Bakı ş. Nəcəf Nərimanov küçəsi, 93

ismayilshah.2777@gmail.com

Açar sözlər: Azərbaycanda turizm sənayesi, mədəni və təbii irs, qonaqpərvərlik, turizm potensialı, daxili turizm

Ключевые слова: индустрия туризма в Азербайджане, культурное и природное наследие, гостеприимство, туристический потенциал, внутренний туризм

Keywords: tourism industry in Azerbaijan, cultural and natural heritage, hospitality, tourism potential, domestic tourism

İsmayılşah İsmayilov

Azərbaycanda turizm sənayesi potensialından səmərəli istifadə edilməsinin müasir vəziyyəti Xülasə

Məqalə həm beynəlxalq, həm də yerli turist axınındakı son tendensiyaları təhlil edir, turizm investisiyalarının coğrafi paylanmasını qiymətləndirir və şəhər mərkəzləri ilə kənd yerləri arasında performans fərqlərini müəyyən edir. Burada, həmçinin turizmin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi və Dövlət Turizm Agentliyinin fəaliyyəti kimi strateji çərçivələr vasitəsilə dövlətin oynadığı rol vurğulanır. Bununla belə, rəqəmsal hazırlıq, insan resurslarının inkişafı və ətraf mühitin davamlılığı ilə bağlı problemlər qalmaqdadır. Məqalə Azərbaycanın turizm sənayesi potensialından balanslaşdırılmış və səmərəli istifadəni təmin etmək üçün regional inteqrasiyanın, xidmət keyfiyyətinin və texnoloji innovasiyaların yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlərin vacibliyini izah edir.

Исмаилшах Исмаилов

Современное состояние эффективного использования потенциала туристической индустрии в Азербайджане

Резюме

В статье анализируются последние тенденции как международных, так и внутренних туристических потоков, оценивается географическое распределение инвестиций в туризм и выявляются различия в эффективности между городскими центрами и сельскими районами. В ней также подчеркивается роль государства, осуществляемая посредством таких стратегических инструментов как Стратегическая дорожная карта развития туризма и деятельность Государственного Агентства по Туризму. Однако, сохраняются проблемы в плане цифровой готовности, развития человеческих ресурсов и экологической устойчивости. В статье обосновывается важность мер, направленных на улучшение региональной интеграции, качества обслуживания и технологических инноваций для обеспечения сбалансированного и эффективного использования потенциала туристической индустрии Азербайджана.

Ismailshah Ismailov

Current status of effective use of tourism industry potential in Azerbaijan Summary

The article analyzes recent trends in both international and domestic tourist flows, assesses the geographical distribution of tourism investments, and identifies performance differences between urban centers and rural areas. It also highlights the role of the state through strategic frameworks such as the Strategic Roadmap for Tourism Development and the activities of the State Tourism Agency. However, challenges remain in terms of digital readiness, human resource development, and environmental sustainability. The article explains the importance of measures aimed at improving regional integration, service quality, and technological innovations to ensure balanced and efficient use of the potential of Azerbaijan's tourism industry.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi. (2023). Azərbaycan Respublikasının Turizm Statistikası, <https://stat.gov.az>
2. Azərbaycanda ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi. (2016). İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi.
3. Butler R. W. (1999). Sustainable tourism: A state-of-the-art review. *Tourism Geographies*, 1(1), 7–25.
4. Honey M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* (2nd ed.). Island Press.
5. Ministry of Culture and Tourism of Turkey. (2021). *Tourism Strategy of Turkey – 2023*. <https://www.ktb.gov.tr/>
6. Slovenian Tourist Board. (2021). *Green Scheme of Slovenian Tourism*. <https://www.slovenia.info>
7. UNESCO. (2019). *World Heritage Sites in Azerbaijan*. <https://whc.unesco.org>
8. UNWTO. (2020). *International Recommendations for Tourism Statistics 2020*. World Tourism Organization.
9. WEF. (2019). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019: Travel and Tourism at a Tipping Point*. World Economic Forum.
10. World Travel & Tourism Council (WTTC). (2022). *Economic Impact Report – Azerbaijan*. <https://wtcc.org>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 22.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 25.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

UOT: 33:303.7

DOI: 10.338.70/2413-6557-2025-11-2-51-57

**STATİSTİKA, “BIG DATA” VƏ MƏLUMAT ELMİ:
YENİ KONSEPTUAL YANAŞMALAR VƏ GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ**

Yusif Yusifov

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi sədrinin müavini, i.ü.f.d.

AZ1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81

e-poçt: yusif.yusifov@stat.gov.az

Açar sözlər: statistik məlumat, data analitika, big data, məlumat elmi, rəsmi statistikanın əsas prinsipləri, normalar məəcəlləsi

Ключевые слова: статистическая информация, аналитика данных, big data, наука о данных, основные принципы официальной статистики, кодекс норм

Key words: statistical data, data analytics, big data, data science, core principles of official statistics, code of practice

Yusif Yusifov

**Statistika, “big data” və məlumat elmi: Yeni konseptual yanaşmalar və gələcəyə baxış
Xülasə**

Son zamanlar “statistik məlumatlara görə”, “rəsmi statistikaya əsasən”, “məlumatlar təsdiq edir ki” ifadələrindən istifadə hallarında azalma, “data analitiklər hesablayıb ki”, “big data təhlilinə görə” və s. bu kimi ifadələrdən istifadə hallarında artım tendensiyası müşahidə olunur. Data, data analitika, big data kimi ifadələr yeni çağırışlardır.

Bir qrup elmi aparıcı qüvvə statistikanı xam material və ölçü vahidi olmayan, sosial-iqtisadi dəyəri formalaşmamış ilkin rəqəm kimi xarakterizə edərək, məlumatların emalını və təhlilini də yalnız riyaziyyatla əlaqələndirməklə riyazi statistika, başqa bir qrup iqtisadi hadisə və proseslərin ölçülməsi vasitəsi kimi qiymətləndirməklə ekonometrika, müasir dövrdə yeni formalaşan üçüncü qrup isə informasiya texnologiyalarının verdiyi əlahiddə üstünlük çərçivəsində məlumatlar elmi çətininə salmaq üstündə rəqabət aparırlar.

Sözügedən məsələ ilə bağlı ilk “kiçik dalğa” ötən əsrin 90-cı illərində, ənənəvi məlumatlarla yanaşı, yeni mənbələr hesabına sürətlə yaranan və emalı çətin olan irihəcmli məlumatların – “Big data”nın və bu kontekstdə əsasən intellektual təhlil metodlarını özündə ehtiva edən məlumatlar elmi anlayışının meydana gəlməsi dövründə yaranmışdır.

Bununla əlaqədar məqalədə həm statistika, həm də məlumat elminə, ictimai nemət kimi, bəşəri dəyərlər fonunda baxılmışdır. Gəlinən qənaətə görə nəzəri baxışlardan asılı olmayaraq istehsal olunan məhsulun – məlumatın istifadə məqsədlərinə və onun adekvatlığına nəzər yetirilməlidir. Məlumat elmində həyata keçirilən proseslərdə əsas rol məlumat analitikləri həyata keçirirlər. Onlar statistiklərdən fərqli olaraq dataların təhlili yolu ilə spesifik və ünvanlı problemlərin həllinə fokuslanırlar. “Data” və “big data” statistika üçün istifadə olunan xammal resursdur, data konkret faktları xarakterizə edir və o, statistikanın tətbiqi yolu ilə strukturlaşdırıldıqda, ictimai mənə daşıdıqda statistikaya çevrilir. Məlumat elmində isə data analitiklər xammalı, yəni “data” və “big data”-nı dərin təhlillər əsasında fərdi qərarların qəbulu üçün hazırlayıb təqdim edirlər, lakin onun təhlilində statistika elminin bir sıra metod və üsullarını tətbiq edirlər.

Nəticə etibarilə, statistika və məlumat elmləri fundamental dəyərlərin “əvəzlənmə” prinsipi ilə deyil, “əlaqələndirmə” prinsipləri əsasında inkişaf etdirilməlidir.

Юсиф Юсифов

Статистика, big data и наука о данных: новые концептуальные подходы и взгляд в будущее Резюме

В последнее время наблюдается устойчивая тенденция, с одной стороны, к сокращению использования таких выражений, как «на основе статистических данных», «согласно официальной статистике», «данные подтверждают, что» и т.д., а с другой стороны, всё чаще и чаще используются такие выражения, как «аналитики данных подсчитали, что», «согласно анализу больших данных» и т. д. Такие выражения, как «data», «data analitika», «big data» стали новыми вызовами.

Одна группа ведущих научных кругов характеризует статистику как сырой материал, то есть, как не имеющие единицы измерения первичные данные с несформированной социально-экономической ценностью, а обработку и анализ данных связывает только с математикой, называя ее математической статистикой. Другая группа, оценивая ее как средство измерения экономических процессов и явлений, называет статистику эконометрикой, а третья, сформировавшаяся совсем недавно группа, конкурируя с предыдущими в рамках уникальных преимуществ, предоставляемых информационными технологиями, стремится включить ее в сферу науки о данных.

Первая «малая волна» возникла в 1990-х годах, в период становления концепции науки о данных, которая, наряду с традиционными данными, включала в себя большие объемы данных («big data»), быстро генерируемых из новых источников и трудно поддающихся обработке, и, в этом контексте, включала в себя преимущественно интеллектуальные методы анализа.

В этой связи и статистику, и науку о данных, как общественные блага, стали рассматривать в контексте общечеловеческих ценностей. Согласно сделанному заключению, независимо от теоретических подходов, следует учитывать цели использования и адекватность произведенного продукта - информации. Аналитики данных играют ключевую роль в процессах, осуществляемых в области науки о данных. В отличие от статистиков, они, посредством анализа данных, сосредотачиваются на решении конкретных и целевых проблем. «Data» и «big data»- это сырьевые ресурсы, используемые для статистики. Данные характеризуют конкретные факты и становятся статистикой, приобретая общественную ценность только тогда, когда они структурированы посредством применения статистического инструментария. А в науке о данных дата-аналитики предоставляют сырые материалы, другими словами, они хоть и используют ряд статистических методов при анализе «данных» и «больших данных», однако, в большей степени, эти материалы предназначаются для индивидуального принятия решений.

Как нам представляется, статистика и наука о данных должны развиваться не по принципу подмены фундаментальных ценностей, а на основе принципов «коммуникации»

Yusif Yusifov

Statistics, “big data” and data science: new conceptual approaches and a look to the future Resume

There is a decreasing trend in the use of expressions such as “according to statistical data”, “based on official statistics” and “data confirms that”. Conversely, there is an upward trend in the use of expressions like “data analytics calculated that”, “according to big data analysis”, etc. Expressions like data, data analytics, and big data are the new challenges.

A group of scientific driving forces characterizes statistics as a raw material and an initial figure, which has no unit of measurement, with no formed socio-economic value, competes on mathematical statistics by linking data processing and analysis only with mathematics, another group on econometrics by evaluating economic phenomena and processes as a means of measurement, and the third group, newly formed in modern times, competes on the umbrella of

data science within the framework of the exclusive advantage provided by information technologies.

The first “small wave” on the above mentioned matter arose in the 90s of the last century, alongside traditional data, with the rapid emergence of and difficult processing of “Big data” generated by new sources, and the emergence of the data science concept, mainly encompassing intellectual analysis methods, in this context.

In this connection, both statistics and data science have been considered in the context of human values. According to the consensus reached, regardless of theoretical perspectives, attention should be paid to the purpose of using the produced product – data – and its adequacy. In the processes carried out in data science, data analytics play a fundamental role. Unlike statisticians, they focus on the resolution of specific and targeted problems through the analysis of data, rather than statistics. “Data” and “big data” are the raw materials used in statistics, characterizing specific facts, and when structured and imbued with public significance, they are transformed into statistics. In data science, however, data analytics provides the raw material, preparing and presenting “data” and “big data” for individual decision-making based on in-depth analysis, but they apply a range of statistical science methods and techniques in its analysis.

As a result, statistics and data sciences should be developed based on the principles of “integration” rather than the principle of “replacement” of fundamental values.

Ədəbiyyat

1. Hassani, H, Beneki, C, Silva, ES, Vandeput, N & Madsen, DØ 2021, ‘The science of statistics versus data science: what is the future?’, *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 173, 121111. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121111>
2. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_statistics
3. <https://commercestudyguide.com/major-definition-of-statistics/>
4. Petty William (1623-1687). *Ekonomicheskie i statisticheskie raboti*, perevod pod red. M.Smit, Moskva, 1940.
5. <https://unstats.un.org/fpos/>
6. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/quality/european-quality-standards/european-statistics-code-of-practice>
7. Cleveland, W. (2001). Data Science: An Action Plan for Expanding the Technical Areas of the Field of Statistics. *International Statistics Review*, 69, 21-26.
8. Breiman, L. (2001). Statistical modeling: The two cultures. *Statistical Science*, 16(3), 199–231.
9. Laney, D. (2001) 3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity and Variety. META Group Research Note, 6.
10. M. Ali-ud-din Khan; Muhammad Fahim Uddin; Navarun Gupta, *Seven V’s of Big Data understanding Big Data to extract value*
11. Wil van der Aalst, *Process Mining: Data Science in Action* 2nd ed. 2016 Edition

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 28.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 30.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

AZƏRBAYCAN-DÜNYA BANKI: SİYASƏT STRATEGİYALARI, BİRGƏ LAYİHƏLƏR VƏ ƏMƏKDAŞLIĞIN SİSTEMLİ TƏHLİLİ

Ümmühəbibə Qələndərova

Bakı Dövlət Universiteti

Dünya iqtisadiyyatı kafedrasının dosenti, i.ü.f.d

AZ 1148 , Bakı şəhəri, Akademik Zahid Xəlilov küçəsi, 23

hebibe.qelenderova@gmail.com

Açar sözlər: Dünya Bankı, Beynəlxalq Maliyyə Qurumları, inkişaf, iqtisadiyyat, investisiya

Ключевые слова: Всемирный банк, Международные финансовые институты, развитие, экономика, инвестиции

Keywords: World Bank, International Financial Institutions, development, economy, investment

Ümmühəbibə Qələndərova

Azərbaycan-Dünya Bankı: siyasət strategiyaları, birgə layihələr və əməkdaşlığın sistemli təhlili

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan və Dünya Bankı arasında çoxşaxəli əməkdaşlığın sistemli təhlili təqdim olunur, əsas diqqət siyasət strategiyalarına, birgə layihələrə və onların tərəfdaşlığının ümumi effektivliyinə yönəlir. O, Dünya Bankının inkişaf fəlsəfəsinin Azərbaycanın milli prioritetləri ilə, xüsusən də iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi, idarəetmə islahatları, ətraf mühitin davamlılığı və insan kapitalının inkişafı kimi sahələrdə necə uzlaşdığını araşdırır. Tədqiqat infrastruktur, kənd təsərrüfatı, dövlət sektorunun idarə edilməsi, sosial müdafiə və enerji də daxil olmaqla müxtəlif sektorlar üzrə əsas birgə layihələri nəzərdən keçirir və onların Azərbaycanın inkişaf trayektoriyasına təsirlərini vurğulayır. Məqalədə ÜDM-in artımı, yoxsulluğun azaldılması, İnsan İnkişafı İndeksi (İİİ) və Biznesin aparılması reytingi kimi göstəricilərdən istifadə etməklə Dünya Bankının yardımının nəticələri qiymətləndirilir. GZİT təhlili ikitərəfli əməkdaşlıq çərçivəsində güclü, zəif tərəflər, imkanlar və təhdidləri müəyyən edir. Məqalədə həmçinin layihənin icrasına təsir edən institusional imkan məhdudiyətləri və bürokratik maneələr kimi problemlər müzakirə olunur. Nəhayət, o, gücləndirilmiş institusional mülkiyyətə, təkmilləşdirilmiş monitoring və qiymətləndirmə sistemlərinə, davamlı inkişaf nəticələrini təmin etmək üçün dayanıqlılığa və yaşıl bərpaya diqqət yetirməyə ehtiyacı vurğulayaraq, strateji əməkdaşlığı gücləndirmək üçün tövsiyələr təklif edir.

Уммухабиба Галандарова

Азербайджан-Всемирный банк: политические стратегии, совместные проекты и системный анализ сотрудничества

Резюме

В статье представлен системный анализ многогранного сотрудничества между Азербайджаном и Всемирным банком с упором на политические стратегии, совместные проекты и общую эффективность их партнерства. В ней рассматривается, как философия развития Всемирного банка согласуется с национальными приоритетами Азербайджана, особенно в таких областях, как экономическая диверсификация, реформы управления, экологическая устойчивость и развитие человеческого капитала. В исследовании рассматриваются ключевые совместные проекты в различных секторах, включая

инфраструктуру, сельское хозяйство, управление государственным сектором, социальную защиту и энергетику, а также подчеркивается их влияние на траекторию развития Азербайджана. В статье оцениваются результаты помощи Всемирного банка с использованием таких показателей, как рост ВВП, сокращение бедности, индекс развития человеческого потенциала (ИРЧП) и рейтинги Doing Business. SWOT-анализ выявляет сильные и слабые стороны, возможности и угрозы в рамках двустороннего сотрудничества. В статье также рассматриваются такие вопросы, как ограничения институционального потенциала и бюрократические препятствия, влияющие на реализацию проектов. Наконец, в ней предлагаются рекомендации по укреплению стратегического сотрудничества, подчеркивается необходимость укрепления институциональной ответственности, совершенствования систем мониторинга и оценки, с акцентом на устойчивость и зеленое восстановление для обеспечения устойчивого развития.

Ummuhabiba Galandarova

**Azerbaijan-World Bank: a systematic analysis of policy strategies, joint projects, and cooperation
Summary**

This article presents a systematic analysis of the multifaceted cooperation between Azerbaijan and the World Bank, focusing on policy strategies, joint projects, and the overall effectiveness of their partnership. It examines how the World Bank's development philosophy aligns with Azerbaijan's national priorities, particularly in areas such as economic diversification, governance reforms, environmental sustainability, and human capital development. The study reviews key joint projects across sectors, including infrastructure, agriculture, public sector management, social protection, and energy, and highlights their impact on Azerbaijan's development trajectory. The article assesses the outcomes of World Bank assistance using indicators such as GDP growth, poverty reduction, the Human Development Index (HDI), and the Doing Business score. A SWOT analysis identifies strengths, weaknesses, opportunities, and threats within the bilateral cooperation. The article also discusses challenges such as institutional capacity constraints and bureaucratic obstacles that affect project implementation. Finally, it offers recommendations for strengthening strategic collaboration, highlighting the need for strengthened institutional ownership, improved monitoring and evaluation systems, and a focus on resilience and green recovery to ensure sustainable development outcomes.

Ədəbiyyat

1. Government of Azerbaijan. (2021). Azerbaijan 2030: National Priorities for Socio-Economic Development. Retrieved from <https://president.az>
2. UNDP. (2021). Human Development Report 2021/2022. Retrieved from <https://hdr.undp.org>
3. World Bank. (2020). Azerbaijan: Systematic Country Diagnostic. Retrieved from <https://documents.worldbank.org>
4. World Bank Group. (2021). Country Partnership Framework for the Republic of Azerbaijan for the Period FY21–FY26. Retrieved from <https://documents.worldbank.org>
5. World Bank. (2023). Overview of World Bank's Strategy. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/about/what-we-do>
6. World Bank. (2023). World Bank in Azerbaijan: Overview. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/azerbaijan>
7. World Bank. (2022). Azerbaijan Energy Efficiency and Renewable Energy Assessment. Retrieved from <https://www.worldbank.org>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 25.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 28.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

DİNAMİKA SİRALARININ STATİSTİK TƏHLİLİ

Aida İbrahimova

*Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin
Ticarət statistikasına şöbəsinin müdiri
AZ 1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81
e-poçt: aida.ibrahimova@stat.gov.az*

Zərifə Nağıyeva

*Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi
Elmi-Tədqiqat və Statistik İnnovasiyalar Mərkəzinin
Elmi araşdırmalar və statistik tədqiqatlar şöbəsinin rəisi
AZ 1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81
e-poçt: zarifa.naghiyeva@stat.gov.az*

Açar sözlər: dinamika sırası, dinamika sıralarının təhlili metodları, seriya meyarı, Abbe meyarı, Foster-Stüart meyarı, orta səviyyələrin fərqlərinin yoxlanması üsulu

Ключевые слова: ряды динамики, методы анализа временных рядов, критерий серий, критерий Аббе, метод Фостера-Стюарта, метод проверки разностей средних уровней

Keywords: dynamics series, method of analysis of time series, series test, Abbe criterion, Foster-Stewart method, method of testing differences in average levels

Aida İbrahimova, Zərifə Nağıyeva **Dinamika sıralarının statistik təhlili** **Xülasə**

Statistikanın ən mühüm vəzifələrindən biri təhlil edilən göstəricilərin zamanla dəyişməsinə, yəni onların dinamikasını öyrənməkdir. Bu problem dinamika sıralarının təhlilindən istifadə etməklə həll edilir. Dinamika sıralarının təhlilinin məqsədi tədqiq olunan hadisələrin zamanla dəyişmə qanunauyğunluqlarının müəyyən edilməsi, əldə edilmiş məlumatların sonrakı illər üçün proqnozlaşdırılmasıdır (ekstrapolyasiyasıdır). Dinamika sıralarının təhlili və proqnozlaşdırılması məsələsinin həllinin ilkin mərhələsi tədqiq olunan göstəricinin dəyişmə qrafikinə öyrənilməsi və trendin mövcudluğunun müəyyən edilməsidir. Trendin mövcudluğunu müəyyən etmək üçün bir sıra metodlar mövcuddur. Məqalədə bu metodlardan ən çox istifadə olunan: nümunənin medianına əsaslanan seriya metodu, artan və azalan sıra metodu, Foster-Styuart üsulu şərh edilmişdir.

Аида Ибрагимова, Зарифа Нагиева **Статистический анализ рядов динамики** **Резюме**

Одной из важнейших задач статистики является изучение изменений анализируемых показателей во времени, то есть в динамике. Эта проблема решается при помощи анализа рядов динамики. Целью анализа динамических рядов является выявление закономерностей изменений изучаемого явления во времени, а также прогнозирование (экстраполирование) полученных данных на последующие годы. Начальным этапом решения задачи анализа и прогнозирования рядов динамики является изучение графика изменения изучаемого показателя и определение наличия тренда. Существует ряд методов определения наличия тренда. В статье описаны наиболее часто используемые из этих

методов: критерий серий, основанный на медиане выборки, критерий восходящих и нисходящих серий и метод Фостера-Стюарта.

Aida Ibragimova, Zarifa Nagiyeva
Statistical analysis of time series

Summary

One of the most important tasks of statistics is the study of changes in the analyzed indicators over time, that is, their dynamics. This problem is solved using time series analysis. The purpose of time series analysis is to: identify patterns of change in the phenomenon being studied over time; forecasting (extrapolation) of the obtained data for subsequent years. The initial stage of solving the problem of analyzing and forecasting time series is to study the graph of changes in the indicator under study and determine the presence of a trend. There are a number of methods for determining the presence of a trend. This article describes the most commonly used of these methods: the series median test, the ascending-descending series test, and the Foster-Stuart method.

Ədəbiyyat

1. Д. Ю. Фраймович, М. Л. Быкова. Статистическое моделирование и прогнозирование. Владимир 2023
2. Е. М. Марченко, М. В. Рахова, А. К. Холодная, Т. Д. Белова. Статистическое моделирование и прогнозирование. Владимир 2018.
3. Т. А. Дуброва. Статистические методы прогнозирования. Москва 2003.
4. Л. Г. Батракова. Теория статистики. Москва 2010.
5. В.Н.Сулицкий. Методы статистического анализа в управлении: Учеб. Пособие. - М. Дело, 2002. - 520 с.

Мəqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 12.03.2025

Тəkrar işlənməyə göndərilmişdir: 17.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

AZƏRBAYCANIN NÖVBƏTİ KƏND TƏSƏRRÜFATI SIYAHIYAALINMASI - INNOVASİYALARIN ÜSTÜNLÜKLƏRİ

Orxan Məlikov

*Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin
Kənd təsərrüfatı statistikasına şöbəsi müdirinin müavini*

*AZ 1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81
e-poçt: orkhan.malikov@stat.gov.az*

Açar sözlər: kənd təsərrüfatının siyahıyaalınması, aqrar sektor, siyahıyaalmanın metodologiyası, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO), məlumatların qeydiyyatı metodları

Ключевые слова: сельскохозяйственная перепись, аграрный сектор, методология переписи, Продовольственная и Сельскохозяйственная Организация Объединенных Наций (ФАО), методы регистрации данных

Keywords: agricultural census, agrarian sector, census methodology, Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), data collection methods

Orxan Məlikov

Azərbaycanın növbəti kənd təsərrüfatı siyahıyaalınması – innovasiyaların üstünlükləri Xülasə

Məqalədə kənd təsərrüfatının siyahıyaalınmasının mahiyyəti, onun keçirilməsini zəruri edən amillər, aqrar sahə ilə bağlı ətraflı məlumatların toplanmasında əhəmiyyəti, inkişaf tarixi, metodologiyası, məlumatların qeydiyyatı üsulları və siyahıyaalmanın keçirilməsinin əsaslandırılması barədə məlumatlar öz əksini tapmışdır.

Orхан Меликов

Очередная перепись сельского хозяйства Азербайджана - преимущества инноваций Резюме

В статье содержатся сведения о сути сельскохозяйственной переписи, о факторах обуславливающих необходимость ее проведения, значение переписи для сбора подробной информации о сельскохозяйственном секторе, истории развития, методологии, о способах регистрации данных, обосновании проведения переписи.

Orkhan Malikov

The next agricultural census of Azerbaijan - advantages of innovations Summary

The article highlights information on the essence of the agricultural census, the factors necessitating its implementation, its significance in gathering detailed data related to the agrarian sector, its development history, its methodology, data registration methods and the justification for conducting the census.

Ədəbiyyat

1. “2020-ci il Ümumdünya kənd təsərrüfatı siyahıyaalınması proqramı”. 1-ci və 2-ci nəşrlər. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı. Roma 2016 və 2019-cu illər

2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin “2025-ci ildə Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatının siyahıyaalınmasına hazırlıq və onun keçirilməsi haqqında” Qərarı. Bakı şəhəri, 4 oktyabr 2023-cü il
3. Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı siyahıyaalınmasının təşkili və keçirilməsi ilə bağlı materiallar (sənədlər) toplusu

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 07.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: .09.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

BİZNES PROSESLƏRİNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN ARTIRILMASINDA İNFORMASIYA TEKNOLOGİYALARININ ROLU

Lalə Quliyeva

Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin doktorantı

AZ1106, Bakı ş. Nəcəf Nərimanov küçəsi, 93

e-poçt: lala1990@mail.ru

Açar sözlər: rəqəmsal transformasiya, əməliyyat səmərəliliyi, informasiya texnologiyaları, dayanıqlı inkişaf, resurslar

Ключевые слова: цифровая трансформация, операционная эффективность, информационные технологии, устойчивое развитие, ресурсы

Keywords: digital transformation, operational efficiency, information technology, sustainable development, resources

Lalə Quliyeva

Biznes proseslərinin səmərəliliyinin artırılmasında informasiya texnologiyalarının rolu

Xülasə

Müasir rəqəmsal dövrdə informasiya texnologiyaları (İT) bizneslərin fəaliyyətində strateji əhəmiyyət daşıyır. Bu texnologiyalar müəssisələrin idarəetmə strukturunda çevikliyi təmin etməklə yanaşı, biznes proseslərinin avtomatlaşdırılması, xərclərin azaldılması, qərarların daha operativ və dəqiq verilməsi kimi üstünlüklər yaradır. İT-nin tətbiqi nəticəsində resurslardan istifadə daha optimal təşkil olunur, məhsuldarlıq artır, insan səhvlərinin riski azalır və müştəri məmnuniyyəti yüksəlir. Bu isə şirkətlərin rəqabət qabiliyyətini gücləndirir və davamlı inkişafına şərait yaradır. Eyni zamanda, informasiya texnologiyalarının tətbiqi biznesin hərtərəfli monitorinqini və strateji planlaşdırmanı mümkün edir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, informasiya texnologiyalarının düzgün seçilməsi və səmərəli tətbiqi biznesin daxili proseslərinin optimallaşdırılmasında və uzunmüddətli iqtisadi səmərəliliyin təmin edilməsində əsas vasitədir. Bu səbəbdən İT biznes strategiyalarının mərkəzində durmalı və idarəetmə prosesinə inteqrasiya edilməlidir.

Лала Гулиева

Роль информационных технологий в повышении эффективности бизнес-процессов

Резюме

В современную цифровую эпоху информационные технологии (ИТ) имеют стратегическое значение в деятельности предприятий. Эти технологии, помимо обеспечения гибкости структуры управления предприятиями, создают такие преимущества, как автоматизация бизнес-процессов, снижение затрат, более быстрое и точное принятие решений. В результате внедрения ИТ-технологий использование ресурсов становится более оптимальным, производительность повышается, риск человеческих ошибок снижается, а удовлетворенность клиентов повышается. Это укрепляет конкурентоспособность компаний и создает условия для их устойчивого развития. В то же время, применение информационных технологий позволяет осуществлять комплексный мониторинг бизнеса и стратегическое планирование. Исследование показало, что

правильный выбор и эффективное применение информационных технологий является ключевым инструментом оптимизации внутренних бизнес-процессов и обеспечения долгосрочной экономической эффективности. По этой причине ИТ должны находиться в центре бизнес-стратегий и быть интегрированы в процессы управления.

Lala Guliyeva

The role of information technology in increasing the efficiency of business processes

Summary

In the modern digital era, information technologies (IT) are of strategic importance in the activities of businesses. These technologies, in addition to providing flexibility in the management structure of enterprises, create advantages such as automation of business processes, cost reduction, and more efficient and accurate decision-making. As a result of the application of IT, the use of resources is more optimally organized, productivity increases, the risk of human errors is reduced, and customer satisfaction increases. This strengthens the competitiveness of companies and creates conditions for their sustainable development. At the same time, the application of information technologies enables comprehensive monitoring and strategic planning of business. As a result of the study, it was determined that the correct selection and effective application of information technologies is a key tool in optimizing internal business processes and ensuring long-term economic efficiency. Therefore, IT should be at the center of business strategies and integrated into management approaches.

Ədəbiyyat

1. Brynjolfsson E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
2. Davenport T., & Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. *Harvard Business Review*, 96(1), 108-116.
3. Kaplan A., & Haenlein, M. (2019). Siri, Alexa, and other digital assistants: AI-based dialogue systems and their impact on marketing. *Journal of Interactive Marketing*, 51, 44-56.
4. Kusiak A. (2017). Smart manufacturing. *International Journal of Production Research*, 56(1-2), 508-517.
5. Laudon K. C., & Laudon, J. P. (2022). *Management Information Systems: Managing the Digital Firm*. Pearson.
6. Marston S., Li, Z., Bandyopadhyay, S., Zhang, J., & Ghalsasi, A. (2011). Cloud computing—The business perspective. *Decision Support Systems*, 51(1), 176-189.
7. McKinsey & Company. (2020). *The future of work in automation*. McKinsey Global Institute Report.
8. McAfee A., & Brynjolfsson, E. (2012). Big data: The management revolution. *Harvard Business Review*, 90(10), 60-68.
9. Stallings W. (2019). *Effective Cybersecurity: A Guide to Using Best Practices and Standards*. Addison-Wesley.
10. Topol E. J. (2019). High-performance medicine: The convergence of human and artificial intelligence. *Nature Medicine*, 25(1), 44-56.
11. Xu Y., & Koivumäki, T. (2019). Digital business strategies and value creation in online platforms. *Journal of Business Research*, 101, 1-10.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 14.04.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 17.04.2025

Çap üçün qəbul olunmuşdur: 20.06.2025

Korrektor: Aytən Məmmədova
Çapa imzalanmışdır: 25.06.2025